

ЧЕДОМИР ПОПОВ (1936–2012)

ИВАН НЕГРИШОРАЦ

ДОПРИНОС ЧЕДОМИРА ПОПОВА
СРПСКОЈ ПОЛИТИЧКОЈ КУЛТУРИ

Многоструко је занимљива и изузетно подстицајна књига интервјуа академика Чедомира Попова, претходног председника Матица српске, дугогодишњег професора Опште историје новог века на Филозофском факултету у Новом Саду, председника новосадског Огранка САНУ, најзначајнијег носиоца српских енциклопедистичких послова последњих деценија, те аутора драгоцених историографских расправа као што су *Од Версаја до Данцига* (1976), *Грађанска Европа* (1989, 2010), *Велика Србија* (2007) и др. Ту књигу интервјуа је приредила др Јелена Попов, животна сапутница покојног академика Попова, и сама историчар, научни саветник на Институту за историју Филозофског факултета у Новом Саду. Њено посвећење опусу свога супруга је, између осталог, 2015. године јавности приказало допуњену библиографију великог историчара. Из књиге Виде Зеремски и Јелене Попов (прир.), *Чедомир Попов: Живој и историја. Библиографија* (2015) види се не само ширина тема него и бројност прилога којима је овај историчар обогатио српски научни и културни живот: књига, наиме, садржи укупно 1574 библиографске јединице.

Умеће дијалога

Књига Поповљевих интервјуа *Историја на делу* (приредила Јелена Попов, Матица српска, Нови Сад 2016) открива онај сегмент његовог рада који, до сада, није презентован у књижном облику,

па је већ тиме ово издање заслужило посебну пажњу читалаца. Пажљивим читањем ове књиге јасно се може сагледати не само које су размере и ефекти његовог научног опуса него и какви су облици јавног и друштвеног деловања Чедомира Попова. Они који су пратили рад академика Попова одавно су већ уочили колика је важност његових речи исказаних у интервјуима и у неким другим облицима јавних наступа у медијима. Сада, уз помоћ овако систематично приређене књиге, то сагледавање постаје знатно јасније, прегледније и брже, па та чињеница обавезује да се о свему озбиљно промисли и да се изрекне адекватна реч оцене и коментара.

И за познаваоце Поповљевог историографског опуса биће, верујем, прилично изненађујућа чињеница да је он за собом оставио чак 95 интервјуа као засебних библиографских јединица. Ништа мање изненађење не представља и чињеница да су то, најчешће, веома обимни и озбиљни разговори, те да готово ниједан није начињен онако мимогред, у некој тренутној размени мисли него је, по правилу, реч о разговорима који су пажљиво припремали како интервјуер тако и интервјуисани. Стога ће, упркос чињеници да је Јелена Попов мањи део тих разговора елиминисала, па број свела на 82 интервјуа, и обим ове књиге разговора (готово 650 страна) свакако позитивно изненадити чак и оне људе који су, с више или мање пажње, пратили јавне наступе академика Попова.

Треба, уз то, имати у виду да су интервјуе са Чедомиром Поповим правили истински мајстори овога жанра (Милош Јевтић, Љубисав Андрић), изврсни научници или колеге по струци (Душан Батаковић, Јован Делић, Симо Ц. Ћирковић, Александар Раствовић, Душан Вујичић, Нада Савковић) или сјајни новинари и књижевници (Љубомир Вукмановић, Ратка Цвијановић Лотина, Лука Мичета, Владимир Копицл, Фрања Петриновић, Зорица Мирковић, Јованка Симић, Милијана Балетић, Даница Радовић, Зоран Хр. Радисављевић, Милорад Вукашиновић и др.), а неки од интервјуера су и по неколико пута (Ружица Жекић чак седам пута, Јованка Симић шест, Зорица Мирковић четири, Љубомир Вукмановић три, Александра Томић два пута итд.) добијали прилику да разговарају са овим извршним историчарем и челником водећих научних и културних установа (Матице српске, Огранка САНУ у Новом Саду, Филозофског факултета и др.). Занимљиво је осматрити и који медији су највише пажње посвећивали историографском знању и јавној речи Чедомира Попова: у том погледу је предњачио новосадски *Дневник* (чак 21 интервју је дат овом листу), потом *Вечерње новости* (12 интервјуа и још један дат *Новостима*), *Сведок* (4 разговора), *Борба*, *Полиџика* (3), *Дан*, *Војска*, *НИН*, *Печай* (по 2 интервјуа; у *Печайу* је, поводом уручења награде „Печат времена”, други

разговор објављен у два часописна броја) итд. Све то представља доказ више да је *Историја на делу* Чедомира Попова дијалогска књига која је настајала из најразличитијих повода, са одиста великом занимљивошћу и специфичним сучељавањем интервјуера и интервјуисаног, те интервјуисаног и читалачке публике.

Историја као учитељица живота

Круг тема које су у овим разговорима покретане такође представља посебну занимљивост. Један круг садржи општа питања историографије као дисциплине, те њеног теоријско-методолошког развоја; други круг тиче се историје одређених научних проблема, као и начина на који су ти проблеми тумачени у различитим епохама, а посебно у српској историографији; трећи круг тема односи се на питања која је сам Попов темељно претресао у својим књигама и расправама; четврти круг проблема често се наметао као актуелна, врућа тема за чије разматрање је друштвена, а најчешће политичка јавност била најдиректније заинтересована, па се стога тражила реч коментара значајног историчара... Конкретна питања се ређају једно за другим: Срби и њихов међународни положај; проблем Балкана и однос великих сила према том простору; тзв. Источно питање и начини његовог разрешења; српски ослободилачки покрети и градња националне државе током XIX и почетком XX века; историја Југославије, начин конституисања Краљевине СХС / Југославије, време СФР Југославије, али и опис распадања те државе; положај Војводине унутар Хабзбуршког царства, Србије и Југославије, те могућности опстанка покрајине; идеја Велике Србије, те начини њеног искоришћавања у оквиру пропагандне делатности усмерене против Србије и њеног реалног политичког интереса; природа новог светског поретка и процеса глобализације, те место Срба у том контексту; Меморандум као „дијагноза државне кризе” СФР Југославије; процес разбијања Србије као државе и улога Хашког трибунала; Слободан Милошевић и његова владавина; стање у српској историографији и у српским научним и културним установама; Матица српска и српска енциклопедистика као поље интелектуалног и друштвеног ангажмана итд. У интервјуима се теме смењују у складу са променама у времену у којем је разговор обављан, те онако како су друштвена збивања успостављала различите листе више или мање приоритетних питања. Стога ће се главна тема првих интервјуа, које је почетком осамдесетих година XX века дао тада млади професор универзитета, односити на „историју Народноослободилачког рата и револуције народа и народности Војводине”, а теме завршних интервјуа највише

се тичу места српског народа унутар глобализационих процеса у свету.

О специфичностима историографског посла Попов је говорио у различитим приликама, али је увек истицао његову сложеност и друштвену осетљивост. У разговору са Милошем Јевтићем из 1991. године Попов ће истаћи да су за ваљано обављање тога посла неопходне како истраживачева способност емпатије, тако и нужност успостављања дистанце у односу на предмет истраживања. Овај други пак чинилац садржи како временску („морате да дочекате да извори постану доступни”, а уз то „потребно је да од процеса прође једно време како би се сазнали његови резултати”, стр. 28) тако и духовну дистанцу (у историографији постоји стара дилема о томе „ко боље пише историју: они који су у њој учествовали и стварали је, значи и све изнутра гледали, или они који према њој имају дистанцу, па могу да буду и довољно критични”; реч је ту о дилеми „ко је бољи историчар Другог светског рата: Черчил, са својих шест књига *Мемоара*, или Гај Винт и Питер Калвокорези, који су написали сјајну књигу *Тоштални рај*”, стр. 28). Осим високе мере научних стандарда сазнања Чедомир Попов заступа и становиште о важности друштвеног ангажмана историчара. Неопходност друштвене ангажованости он, дакако, не схвата као облик бављења „чистом политиком” него као неопходност, „чак и дужност историчара у садашњој демократизацији и у решавању нашег претешког бремена разноврсних криза и националних дилема у којима живимо да се ангажује, али са становишта своје науке и увек чувајући њено достојанство” (стр. 30). То је, дакле, кључно за Чедомира Попова: остати истински научник, сачувати достојанство своје делатности, али бити од користи друштву и нацији у којој живиш и радиш.

У погледу захтева који се упућују историји и историчарима не треба, наравно, претеривати, па испостављати очекивања којима историчар не може да удовољи. Стога Чедомир Попов веома прецизно именује оно што историчар може и оно што он не може да учини: „Историчар томе може, у најбољој и у највећој мери, да допринесе ако негује своју историјску науку, чији је задатак да открије што већи број чињеница, тачних, егзактних чињеница, које ће да учини – на најдопадљивији начин, не изневеравајући, при томе, научност – доступним јавности. Мислим да толико треба тражити од историјске науке и да је не треба оптерећивати већим задацима него што она може да их оствари... Дакле, ако тражите од ње да реши проблем, онда сте јој наметнули задатак који она апсолутно не може да изврши” (стр. 41). Бити учитељица живота значи, по Чедомиру Попову, дати човеку знање и поуздане чињенице

на основу којих ће он моћи креативно да мисли и сам решава проблеме: без тих чињеница и тог знања до такве креативности и способности решавања проблема не би се могло доћи. Саме те чињенице и то знање нису довољни, али јесу нужни, неопходни за даље креативне домете које захтева како проблематичност света у којем живимо тако и жеља појединаца и читавих колектива да буду активни чиниоца таквога света.

Не само историчари него и широко схваћена интелектуална елита у савременом друштву би морала да има веома важну, незаобилазну улогу у појединим државама и заједницама. У последњем, готово тестаментарном разговору за часопис *Печай* (2012), Чедомир Попов је Милораду Вукашиновићу и Огњену Карановићу (у тексту под насловом „Као народ ни у једном кључном питању нисмо имали решења”) изрекао став о важности интелектуалног утицаја на јавно мњење, а тиме и утицаја на оне који доносе одлуке у име целог друштва: „Наравно, није интелигенција та која одлучује утиче на формирање политике, али може врло ефикасно да утиче на брижљив однос према тим питањима. Познато је становиште да се одговорност за добра или рђава решења не може искључиво тражити у одлукама политичара. Одговорност можда и јесте у њиховим рукама, јер се најчешће у затвореним круговима доносе важне одлуке, али се не може рећи да доносиоци одлука апсолутно не воде рачуна о становишту јавности, пре свега политичке јавности. Али ко формира то становиште јавности? Управо интелектуална и врхунска политичка елита” (стр. 609). Другим речима, друштвени ангажман и интелигенција нису никако ствар прошлости, него је њихова улога и данас изузетно важна јер могу да утичу на обликовање јавнога мњења.

Помоћ историчара има једино смисла када је реч о познавању историјских околности прошлих времена, а у том контексту је веома важно знање о европском контексту постојања српског народа, као и о посебним односима Срба са другим народима и државама света. Као професор који предаје општу историју, те који је написао драгоцену, тротомну књигу *Грађанска Европа (1770–1914)*, Чедомир Попов је био изврстан зналац историје међународних односа, а у том контексту је на многим местима у својим интервјуима описивао природу односа Срба и неких других народа. Тако је, примера ради, у поменутом интервјуу датом недељнику *Печай* укратко скицирао историју српско-руских односа у последња два века, посебно у контексту тзв. Источног питања. А о самом Источном питању он ће у најпрегнантнијој могућој форми рећи следеће: „Шта је Источно питање? То је борба великих сила да овладају балканским просторима, којим пролазе све комуникације Европе

са Азијом. Тако је и данас. Уочавате ли каква је то жилава борба да нас привуку у своју орбиту. Упркос томе што изгледа да нас Европа неће, она нас хоће и не пушта нас другима, као што ни Русија не може да нас препусти другима. Тако је од Катарине до Хитлера, од Хитлера до Тита, од Тита до Милошевића, па све до данас. Све политичке и освајачке иницијативе у новом веку, па и пре тога у Европи, подразумевале су овладавање Балканом” (стр. 603–604). На непуне три књижне странице Попов је јасно и енциклопедистички прецизно оцртао природу српско-руских односа од времена Првог српског устанка до наших дана, а у том склопу је показао како је Русија увек, у већој или мањој мери, била присутна у свим крупнијим дешавањима на Балкану.

У свом опису Попов се нарочито задржава на 1878, на години признања Србије на Берлинском конгресу, али није помињао да је Русија умела да донесе и штетне одлуке за Србију, као што је то, примера ради, учињено на Санстефанском миру из 1878. године, када се покушало са стварањем Велике Бугарске. Међутим, без обзира на то како се нужни поступци редуковања информација у излагању обављају, општи дух на којем Попов инсистира јесте, пре свега, похвала за иницијативност и прегалаштво српског народа, те истицање одлучности да се судбина, колико год је то могуће, узме у своје руке. О томе Попов говори са најдубљим поштовањем, па износи глобалну оцену да „српски народ је савршено пратио процесе и велике покрете који су се дешавали у Европи” (стр. 601). Својим ставовима он ни на који начин није подстицао мишљење да ће велике силе већ некако решити питање српске судбине, него је начело властите делатности и прегалаштва истицао као једини начин да се иде у сусрет добрим решењима која се прижељкују. Попов, очигледно, сматра да се такав дух иницијативности и одлучне делатности мора очувати и данас, а и у будућим временима која тек долазе.

Под њријиском империјалној жрвња

У складу с таквим уверењима Попов ће у својим разговорима веома много пажње посветити опису природе империјалних пројеката, али и новог светског поретка и данашњих глобализационих процеса. Стога у разговору са Иваном Нинковићем „Време у коме није лако живети” (1994) он ће констатовати да „циљ је окупљања народа под вођством великих сила да би се остварила хегемонија крупног капитала. Читав XX век је поприште таквих тежњи. Некад су то покушавали Немачка и Јапан, да би остварили своју доминацију пре свега војном силом. Данас Америка насилно руши

старе баријере међу државама и још чешће подиже нове због сопствених интереса” (стр. 226). И сам схватајући да су овакви процеси неминовни, Попов истиче неопходност проналаска знатно хуманијих форми за њихово извођење јер, у противном, „неће изостати контраакција подјармљених и перманентни светски сукоб”; односно, овај „нови тоталитарни систем светских размера” на међународном плану успоставља експлоатацију „која ће неизбежно изазвати велике отпоре потхрањиване бедом и национализмом међу малим народима. Зато ХХI век никако неће бити хармонично доба” (стр. 226).

У разговору са Симом Ц. Ђирковићем („Читава историја Срба кроз векове одређена је фактором европских интереса”) Чедомир Попов, сасвим супротно од демобилизацијских поставки Френсиса Фукујаме о „крају историје”, вели да „нови светски поредак је једна опасна идеолошка конструкција, која има реалне основе у објективним цивилизацијским и историјским основама. Тако је било и са свим другим великим идеолошким системима. Велика срећа човечанства је што се ниједан од њих није до краја остварио, па неће ни овај” (стр. 356). Попов је, у том смислу, један од одлучних, оштрих критичара империјалних амбиција појединих земаља или читавих државних заједница, а указује и на посебно ужасављуће дејство ових процеса на простор Европе. Стога у последњем свом интервјуу (2012) вели да „то је био принцип који ће уништити европски дух. Сви су хтели да стварају империју. Створили су је Британци, Французи, Шпанци, Руси. Не заборавимо да је руска империја (Совјетски Савез) трајала до пре двадесетак година. Зато је то епоха империјализма. Типична обележја империјалне политике потичу још из доба Рима: узми, освоји ако можеш, ако не, натерај их да признају хегемонију и контролу” (стр. 606).

У контексту изразите изложености међународним економским, политичким и војним притисцима, те освајачким намерама империјалних сила, веома је важно историјско сазнање о пропагандном учинку идеје о Великој Србији, идеје коју су западне велике силе веома често приписивале српској држави или српском народу и његовим политичким концепцијама. Чедомиру Попову није било тешко да сажето изнесе резултате својег истраживања, па да покаже како „колевка хајке против наводне великосрпске идеје била је Хабзбуршка монархија” (стр. 493. и даље), како се таква оптужба развијала током читавог ХIХ века, а била је јасно формулисана већ педесетих година, у време Кримског рата (1853–1856), када су у рату с Русима Турској притекле у помоћ Француска и Енглеска. Од тада па све до дана данашњег напади на Србију због наводне великосрпске идеје коришћене су да би се онемогућио озбиљнији

руски утицај на Балкану и том делу Европе. После тога се таква идеја ширила, а прихватају је готово све западне велике силе, као и сви други народи (српски суседи или народи који су учествовали у југословенском заједништву) заинтересовани да свој развој заснују на сузбијању српског корпуса. Попов стога закључује да „то што су Срби били увек мета напада и сатанизације није производ њихове великосрпске политике, већ двају других интереса: великих сила због њихове стратешке позиције, а суседа због сметње да задовоље своје освајачке и великодржавне апетите и шовинистичке намере. Зато ће за њих Србија бити 'велика', ма колико била мала” (стр. 504).

Мит о Великој Србији је, очигледно, углавном био усмерен ка раздробљавању не само велике него и сваке, а то значи и средње, мале, па и најмање Србије. Истичући да идеја Велике Србије никада није постала основа за вођење српске државне политике, него да је редовно остајала на маргини дешавања, у рукама странака и појединаца који нису били носиоци државне власти, Чедомир Попов се, сведочећи пред Хашким трибуналом у процесу Слободану Милошевићу, реторички запитао: „Колико Србија мора да буде мала да не буде велика?” Ова реченица, на чије ауторство полаже право и Бранислав Црнчевић, обележила је једну од осетљивих тачака на којима се Хашки трибунал најнепосредније исказује као, пре свега, политички суд усмерен ка санкционисању не праве политичке реалности него једног пропагандно-политичког мита. О могућој злоупотреби идеје Велике Србије Чедомир Попов ће, у разговору са Драганом Мојовићем за *НИИ* (2007), насталим поводом успеха књиге *Велика Србија – сиварносѝ и мийѝ*, закључити: „За стварање Велике Србије није било, нема сада, нити ће икада бити услова: демографских, економских, политичких, војних. Наша снага су још само култура, језик, традиција и коректна, али не снисходљива, комуникација и са суседима и са светом у целини. Услов над условима и за очување те снаге јесте одбрана ове државе која нам је преостала. Ако се и она буде даље крунила, судбина српског народа ће бити жалосна” (стр. 508).

Чедомир Попов је умео да говори у правом тренутку и одлучно, нимало не повлађујући центрима моћи који би волели од интелектуалаца да чују некакве другачије приче. Историографски крајње поштено, он је и у социјалистичком периоду умео да изнесе свој другачији суд, чак и у приликама које су, у највећој мери, подразумевале идеолошки опредељене читаоце. Тако је, примера ради, на завршетку пројекта и при објављивању књиге *Историја народноослободилачког рата и револуције народа и народносѝ Војводине* он констатовао нешто о чему комунистички политичари

нису волели да се води расправа – о уделу појединих нација у народноослободилачкој борби. Због таквог става национални састав партизанских снага остао је без прецизних података. Упркос томе што је знао какве су предрасуде неговане о могућим тематизацијама националних доприноса народноослободилачкој борби, Чедомир Попов је у интервјуу Томиславу Марчинку „Научни суд о револуцији” (1984), у крајње сведеној форми, рекао: „Закључили смо да је антијугословенска оријентација готово целокупне немачке и хортијевски опредељеног дела мађарске националне мањине била једна од највећих препрека развоју НОП-а у Бачкој и Банату. Мањег значаја и домета била је пасивност, дуга неопредељеност и колебљивост неких делова хрватског живља у Срему, нарочито западном, и делова румунске и неких других народности у све три војвођанске области.”

Још је очигледнија била његова критичка реч упућена креаторима Устава, тачније Основног закона АП Војводине. Тако у разговору са Љубишом Николином, „Аутори ’Војвођанског устава’ су спремили терен за отцепљење” из 2002. године, он је одлучно наступио против уношења озбиљних елемената државности Војводине, па је то образложио јаким аргументима, тврдећи да „Војводина не испуњава два основна услова да се формира као држава, јер су све европске државе формиране или на основу националне кохеренције, или на историјском државотворном искуству. Пошто тог нема, нови ’устав’ Војводине ће уситнити српски државни корпус и, с друге стране, угрозиће Војводину!” (стр. 411). У поменутом разговору он неће објашњавати како ће то Војводина сопственим одлукама угрозити саму себе, али је то објаснио на другим местима. У разговору са Јованком Симић „Држава ’на тацни”” из 2002. године, а и на више других места, он ће упозорити на неминовност распада самосталне Војводине: „Одмах би се поставило питање граница те нове државе. Уосталом, актуелна мађарска власт већ дуже време помиње ревизију Тријанонског уговора којим је после Другог светског рата утврђена југословенско-мађарска граница. Вероватно би и Хрвати, на основу свог ’повијесног права’, поставили питање Срема, што значи да би се самостална Војводина нашла у озбиљној опасности. Чуди ме да аутономаши са сепаратистичким тежњама не назиру такав исход” (стр. 416). Кад је реч о питању аутономије Војводине, Чедомир Попов је, заједно са супругом Јеленом, кључне ствари изрекао у сажето написаној, али утолико за шири аудиторјум привлачнијој књизи *Аутономија Војводине – српско њишање* (1993; допуњено издање 2000). И после изласка ове књиге он је пратио политичку ситуацију и није се нимало устезао од најдиректнијих упозорења на опасности које могу

да се појаве због недовољно промишљеног односа према овом и те како важном питању. Тако је 2003. године, у разговору са Милијаном Балетић, тврдио да је политика у Војводини „скривено сепаратистичка”, заснована на стварању „правног основа за отцепљење”, које неће „бити сутра, него кад спољне газде то науме, али важно је да све буде спремно када тај тренутак дође” (стр. 425). Оваква упозорења Попов је у интервјуима изрицао благовремено, и то у нимало увијеној форми.

Значај установа

Доста пажње у својим разговорима за медије Чедомир Попов је посвећивао најважнијим српским културним и научним установама, као што су Матица српска и Српска академија наука и уметности. И у начину функционисања ових установа могу се сагледати погубне последице разбијања државне, али и научне и културне целине Србије. Стога је он наводио пример Војвођанске академије наука и уметности, која „није основана с циљем да окупи врхунску интелигенцију покрајине на научној већ на политичкој линији” (стр. 569). Такве процесе он је још раније посматрао и видео је њихове погубне последице, па подсећа да „када је ВАНУ основана 1979. године, после тога више нико из Војводине није могао да буде изабран у САНУ” (стр. 569). Због таквог разбијања српског научног и уметничког простора Попов је био један од најизразитијих и најодлучнијих критичара поновног оснивања ВАНУ.

Попов се изјашњавао и о делатности САНУ, а нарочито о много коментарисаном и нападаном Меморандуму за који је констатовао: „Меморандум је само непогрешива дијагноза државне кризе у коју је Југославија доспела применом Устава СФРЈ из 1974. Он је показао њену дубину и свеобухватност, опомињући на трагичне последице које могу настати ако јој се не учини крај. Помамни бес ова документована дијагноза изазвала је управо међу творцима те кризе, који су убрзано припремали распад државе. Кад је до њега дошло, Меморандум је искоришћен да се бесомучном медијском кампањом бранилац државе квалификује као њен рушилац. Та мистификација доминира у западној јавности и данас, а снисходљиво су је прихватили и многи наши корифеји мондијализма” (стр. 573–574).

У разним приликама Попов је веома прецизно описивао природу важних установа као што је, примера ради, Матица српска, па се залагао за то да се та природа суштински не мења него само даље, еволутивно развија. У једном разговору са Јованком Симић 2008. године („Војводина на ивици”) он ће говорити о потреби да

се Матица профилише јасном дистанцом у односу на дневнополитички интонирану политику: „Матица је опстала 182 године тако што није пуштала кроз своја врата дневну политику. У својој стратегији она је увек имала дугорочне циљеве на културном и духовном обједињавању српског народа. Било је у прошлости и садашњости амбициозних људи који су покушавали да протуре своје политичке интересе, а када то нису успевали, постајали су непријатељи ове институције. Али, Матица је то увек успешно превазилазила и остала једна од најузорнијих и најплеменитијих институција” (стр. 540).

У тој установи Чедомир Попов заузима једно од најчаснијих места у њеној историји. Није реч, притом, само о томе да је он дуго обављао читав низ одговорних функција: био је члан Управног одбора, управник Рукописног одељења, потпредседник, а потом председник, па и почасни председник установе. Реч је првенствено о томе да је он непосредно доприносио развоју српске енциклопедистике, тако што је довео до очигледних резултата *Српски биографски речник* (под његовим руководством почела је да излази ова драгоцену публикација, а он је издао пет почетних томова), као и *Српску енциклопедију* (он је водио тим стручњака који је израдио почетни азбучник, установио је основну организацију посла, те пресудно учествовао у обликовању почетних двеју књига, иако формално није желео да буде председник Уређивачког одбора).

За председника Матице српске Чедомир Попов је дошао у једном веома осетљивом, чак тешком тренутку, кад је избила нимало лака изборна криза и кад су се у Матицином раду почели јављати облици понашања који су одударали од осведочене демократичности ове установе. Због свог слабог здравља и прилично великог оптерећења разним обавезама, Попов није желео да се кандидује за председника, али су га на то приморале околности у којима би продужетак изборне кризе могао изазвати тешке последице за установу. Попов је давно још рекао да би му највећа част била да буде изабран за председника Матице српске, али кад је до таквог исхода спонтано дошло, на његовом избору више су инсистирали други него што је он подржавао такве предлоге. И збиља, у тренутку када је изабран, он је био потребнији Матици него што је Матица била неопходна њему. А кад је завршио свој мандат, и то тако што је награђен избором за почасног председника Матице српске, он је савршено тачно изрекао оцену сопственог рада у старој установи: „Лични допринос видим у томе што сам успео да очувам слогу. Деловао сам тако да избегавамо све евентуалне неспоразуме и да концепцијске разлике, ако би се појавиле, превазиђемо на толерантан и релаксирајући начин.” Било је, заиста, право задовољство

радити са Чедомиром Поповом: у њему сте имали прворазредног саговорника о свим историографским темама, и не само о њима; а, уз то, из њега је непрестано избијала изворна доброта и топлина у опхођењу, због којих је полет људи са којима је радио непрестано растао и умножавао се. Матица српска нема другог начина да му на те заслуге адекватно узврати сем да истиче не само вредности његовог историографског дела него и благотворност његових људских, чисто људских особина.

Целина српског корпуса

Чедомир Попов јесте био човек дијалога, а то се добро види и из ове књига интервјуа *Историја на делу*. Одговарајући на многа и разноврсна питања, он је непрестано исказивао неопходност одбране целине српског културног, политичког и националног корпуса. Притом је он испољавао посебно разумевање за извесне регионалне особености, поготово особености Војводине, али се и одлучно противио било каквој могућности угрожавања и цепања српске државе. Његов приступ, стога, краси изразита државотворна озбиљност и одговорност, а своје целокупно стручно, научно знање он је спремно улагао у темеље политике која би уважавала такве вредности. Због тога је умео много пута да искаже мисао која делује попут каквог завета. Непосредно пред смрт, буквално на самртничкој постељи за коју је месецима био везан, читаоцима часописа *Печай*, али и свим Србима, он је поручивао: „Пре свега, циљ нашег народа мора да буде, да постане свестан опасности у којој се нашао и да колико је год могуће јединственијим снагама пружи отпор тенденцији денационализације и разарања државе Србије као последњег гаранта националног идентитета и самобитности, јер без тога ћемо постати колонијално ропство великих сила, колонијални робови великих сила које ће од нас тражити да мислимо као они, а да радимо за њихову корист, уз минималне услове за властити опстанак. У историји великих сила постоји безброј оваквих примера, од колонијалних подручја Азије, Африке, Латинске Америке, од америчког ропства, црначког ропства, данашњих претњи неоколонијалних сила у многим земљама у свету: у Азији, Африци, а ево у Европи, пример смо ми. Мислим да је наш интерес да пробудимо осећање националне припадности, националног интереса и достојанства. Све остало ће полагано ићи ка побољшавању. Без овог фактора који је и моралне природе, плашим се да никуда нећемо стићи” (стр. 614–615).

Увек говорећи јасно и отворено, са нескривеним политичким ставом и са озбиљношћу приступа, академик Попов је својим исто-

ријским увидима, али и политичким расуђивањем, помагао да се стекне потпуна и обухватна представа о свеукупној сложености неких важних питања наше историјске судбине. Одавно је већ добро познато да је Чедомир Попов увек умео веома течно, разговетно и занимљиво да говори чак и о најтежим проблемима своје дисциплине. Својим интервјуима и јавним наступима он је, без сумње, давао изузетно важне прилоге развоју српске културе јавног мишљења и отвореног дијалога. Историографију као науку он је схватао у оквиру традиционалног, античког концепта о томе да је реч о учитељици живота, па је стога велики део своје креативне енергије користио да би на једноставнији, популарнији начин изложио она историографска сазнања која садрже озбиљне и важне политичке импликације. Постоје ствари које буквално треба да зна сваки грађанин ове земље, а то је неопходно како би се и на изборним догађањима могла начинити права одлука, она која је утемељена на поузданом увиду и на јасном сагледавању политичких процеса у друштву. Таквим својим деловањем, које је највише долазило до изражаја у његовим интервјуима или повременим предавањима у научним и културним установама, Попов је настојао да се дефинише као ангажовани интелектуалац који својој националној и друштвеној заједници жели да помогне како би научно, исправно и утемељено мислила о свету у којем живимо и радимо. Зато је његов допринос култури ваљаног мишљења и отвореног јавног дијалога од највећег могућег значаја. Није неопходно бити историограф да би се констатовао овај, изузетно важан допринос Чедомира Попова српском друштвеном животу, његовим политичким односима и одговарајућој мисаоној култури.*

---

* Текст изговорен у Матици српској на Округлом столу посвећеном животу и раду академика Чедомира Попова (1936–2012), у Новом Саду, 15. марта 2017. године.